

HERGER CSABÁNÉ*

„Grosschmid puritán rabja”: Almási Antal (1873–1941)**

1. A témaválasztás okáról

Kétségtelen, hogy a polgári magyar magánjogtudomány megszületése elsősorban *Grosschmid Béni*hez (1852-1938) és a körülötte kibontakozó tudományos iskolához köthető, ahogy azt *Vékás Lajos* 2019-ben a magyar magánjogtudomány nyolc jeles képviselőjéről írott művében megállapította.¹ Ezt a szellemi műhelyt, melyet *Nizsalovszky Endre* (1894-1976) a 19. század utolsó évtizedeiben fellendülő civilisztikai jogtudomány liberális és szociális irányzata mellett nemzeti irányzatnak nevezett,² rendszerint úgy mutatják be az utódok tudomány-történeti írásai, hogy eközben Almási Antal nevét egyáltalán nem,³ vagy csak Grosschmid kapcsán, többnyire a mester munkásságának értelmezőjeként említik.⁴

Mindeközben összehasonlító családjog-történeti kutatásaim során újra és újra azzal szembesülök, hogy *Almási* mély történeti és dogmatikai ismereteken, valamint a polgári korszak joggyakorlatának értő elemzésén alapuló munkássága megkerülhetetlen. Ezért ezt a rövid áttekintést arra a hipotézisre alapozom, hogy *Almási* a Grosschmid-műhelyben, bár számos általános magánjogi írással is gazdagította a korabeli jogéletet, elsősorban családjogi munkáival tudott kiemelkedő teljesítményt nyújtani. Sajnálatos, hogy a

* egyetemi tanár, DSc. PTE Állam- és Jogtudományi Kar, Jegtörténeti Tanszék

** A tanulmány *A jogfosztás elmélete és gyakorlata a Horthy-korszak második felében és az NS-rendszerben* című kutatási projekt (2019–2022) keretében készült. A támogatásáért a szerző köszönetet mond az Alexander von Humboldt Alapítványnak.

¹ Lásd elsősorban a Grosschmid Béni (1852–1938) és a Polgári Törvénykönyv című fejezetet a következő műben: VÉKÁS LAJOS: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. HVG-Orac Kiadó. Budapest, 2019. 31–63. pp.

² Lásd bővebben LÁBADY TAMÁS: *A magánjog általános tana*. Szent-István-Társulat. Budapest, 2017⁴. 72. p.

³ Lábady 3. lábjegyzetben hivatkozott művében a több mint 100 oldalnyi történeti részben Almási neve nem került említésre.

⁴ Lásd többek között Vékás Lajos 2. lábjegyzetben hivatkozott művét, továbbá GÖRÖG MÁRTA: *Grosschmid Béni (1851–1938)*. In: Görög Márta – Homoki-Nagy Mária – Varga Norbert (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica*. A Szegedi Tudományegyetem jogász professzorai I. 2020(1) Acta Universitatis Szegediensis 227–240. pp.

hazai családjogtudomány alakulása mindeddig kevés figyelmet kapott a magánjogtudomány történetén belül. Ennek a hiánynak a pótlására tanulmányomban Almási életművének az áttekintésével teszem meg az első lépést.

II. Almási életrajzi adatai

Almási Antalnak az Országgyűlési Könyvtár honlapján fellelhető⁵ életrajzi adatait az ebben az esetben igen szűkszavú Magyar életrajzi lexikon, valamint a Magyar zsidó lexikon szócikkei, továbbá *Venetiáner Lajosnak* A magyar zsidóság története című műve alapján egészíthetjük ki.⁶ Almási 1873. november 14-én született Nyitra vármegyei Galgócon *Apfel Jakab* és *Rudolfer Berta* gyermekeként. A család nevének magyarosítása a kor asszimilációs trendjéhez igazodva⁷ tíz évvel később, 1883-ban történt meg. Eleinte vallástudományi tanulmányokra készült a tehetséges ifjú, később mégis a jogtudomány mellett döntött. Bár a Budapesti Tudományegyetemen szerezte meg doktori oklevelét, német nyelvtudása lehetővé tette a számára azt is, hogy a berlini, a kielii, a lipcsei, a heidelbergi és strasbourgi egyetemeken mélyítse el magánjogi ismereteit. Nyilvánvalóan ennek köszönhető, hogy élete későbbi szakaszában anyanyelvi szinten volt képes német jogtudományi folyóiratokban és kiadóknál publikálni.

Almási pályafutása két párhuzamos úton mozgott. Egyrészt az igazságszolgáltatásban nyert átfogó jogalkalmazói ismereteket: 1899 és 1901 között Újpesten törvényszéki aljegyző, 1901-től törvényszéki jegyző, 1902-től albíró, 1908 és 1917 között járásbíró volt, majd 1917-ben ítélőtáblai bírói kinevezést kapott, 1927-ben pedig a Magyar Királyi Kúria bírója lett. Másrészt a jogászképzésben és a tudományos életben is sikeresen vett részt: 1910-ben magántanári képesítést szerzett magyar magánjogból és a Kolozsvári Egyetem magántanára lett, majd 1927-től a Budapesti Egyetem magántanárává nevezték ki. Mindközben a leghosszabb időt, mintegy másfél évtizedet (1926-1940) a Szegedi Egyetemen töltötte el egyetemi oktatóként. Tudományos munkásságának döntő része erre az életszakaszra esett, mint ahogy tankönyvíróként is ebben a korszakában alkotott: kötelmi jogi és a dologi jogi kézikönyveit Szegeden a jogászképzésben használták nagy haszonnal.

Szirmai Andornak A magyar zsidóság almanachja című kötetben a magyar zsidó jogászokról szóló összefoglalója, mely a *numerus clausus* törvény (1920. évi XXV. tc.) elfogadásának évében jelent meg Budapesten, az ekkor még csak ítélőtáblai bíró, illetve

⁵ A rövid portré a Kúria Tőry Gusztáv Jogi Szakkönyvtára gyűjteményéből származik. Lásd <https://konyvtar.parlament.hu/almasi-antal> (letöltés: 2022. 12. 29).

⁶ KIRÁLY ISTVÁN et al. (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon I.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981³. 22. p.; *Magyar zsidó lexikon.* Budapest, 1929. 29. p. (<http://mek.niif.hu/04000/04093/html/szemely.html>, 2023. 02. 14.); VENETIÁNER LAJOS: *A magyar zsidóság története.* Fővárosi Könyvkiadó R.-T. Budapest, 1922. 400. p.

⁷ Lásd hozzá *Az asszimiláció útján? Az izraeliták egyházi autonómiája* című fejezetet a következő műben: HERGER CSABÁNÉ: *Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2010. 185–213. pp.

kolozsgári egyetemi magántanár *Almásit* csak felsorolás szintjén említette meg, származására tekintettel.⁸ Éppen ilyen kevés adattal rendelkezünk az életének a végéről is: Almási 1941-ben hunyt el, amikor a III. zsidótörvény megszületett abban a „házában”, amelyhez nevében, többségi vallásában és kultúrájában is asszimilálódott. Az ekkor 68 éves jogtudóst ez a törvény disszimilálta volna a nemzet testéből. Bár írásaiból, illetve a német szakmai lapokban 1935 utáni elhallgatásából nyilvánvaló, hogy a lépcsőzetes jogkorlátozásra *Almási* reakciója mi volt, arról már nincsenek információk, hogy erre a polgári kori házassági köteléki jogot (1894. évi XXXI. törvénycikk, a továbbiakban: Ht.) módosító törvényre hogyan reagált az agg magánjogász. *Halálát a budapesti II. kerületi állami halotti anyakönyvbe 517/1941. folyószám alatt jegyzeték be, majd földi maradványait Budapesten, a Farkasréti temetőben helyezték nyugalomra.*⁹ *Mintegy négy évvel később*, 1946. január 31-én nem titkolt keserőséggel írta meg negrológiát a nála 12 évvel fiatalabb barát és pályatárs, *Beck Salamon* (1885–1974) az ekkor újraindított Jogtudományi Közlöny hasábjain: „Vigasztalan év rideg telén jött a hír *Almási Antal* haláláról. A napilapok egysoros rendőri hírből számoltak be róla – az utcán érte a halál – olyan közönnyel, ahogy egy elveszett irattáskáról adnak hírt. Csak egyetlen napilap írta meg, hogy kúriai bíró és egyetemi tanár volt.”¹⁰

III. Almási magyar nyelvű tudományos írásai

Almási magyar nyelvű életművéből az MTA adatbázisa tizenhárom publikációt tartalmaz, amit a SZTE Kleberlsberg Könyvtárának – szintén hiányos – adatbázisa szerint további tíz mű egészít ki. Bár biztos nem lehet a 21. századi kutató abban, hogy Almási minden magyar nyelvű írását fellelte, az említett listákat némileg mégis ki tudta egészíteni.

1. sz. táblázat

Almási Antal magyar nyelvű műveinek jegyzéke

A jogok védelme. In: Fodor Ármin (szerk.): Magyar magánjog I–V. Budapest: Singer és Wolner 1898, 193–258.
Ellenjogok: Budapest: A Budapesti Hírlap Nyomdája 1900
Jogügyletek a tervezetben. Budapest: Márkus Samu 1902
A jogcím dologi ügylet hatásai a magánjogi tervezetben. Budapest: Franklin 1903
Törvényes kötelek a tervezetben. Szladits Károly és Virágh Gyula felszólalásaival. Budapest: Franklin 1904
Észrevételek a tervezet kötelei jogának egyes szabályaira. Katona Mór előadása; dr. Szladits Károly, Almási Antal és Enyiczkei Gábor felszólalásaival. Magyar jogászegyleti értekezések. 234. kötet 4. füzet. Budapest: Franklin 1904
A negatív interesse a magánjogi tervezetben. Budapest: Magyar Jogászegylet 1906

⁸ SZIRMAI ANDOR: *Zsidó jogászok a magyar jogéletben*. In: Szirmai vidor (szerk.): A magyar zsidóság almanachja. Budapest, 1920. 132–137. pp. http://mtda.hu/books/a_magyar_zsidóság_almanachja.pdf (2023. 02. 14.).

⁹ Almási sírját a 20. század végén számolták fel. Lásd: A Farkasréti temető felszámolt síremlékeinek válogatott jegyzéke. Budapesti Negyed 2003/2–4. <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00030/fuggelek.html> (2023. 02. 11.).

¹⁰ BECK SALAMON: *Nekrológ*. Jogtudományi Közlöny 1946/1. 38. p.

A tilos cselekmény a magánjogban. Budapest: Grill 1907
A dologi forgalom. Magánjogi tanulmány. Budapest: Magyar Jogászegylet 1910
A háború hatása a magánjogra. Budapest: Franklin 1910/1917
Polgári perrendtartás és magánjog. A magyar jogászegylet 1912. márcz. 16-i teljes ülésén elhangzott beszéd. Budapest: Franklin 1912
A második tervezet személyi és házassági joga. Budapest: Márkus Samu 1913
Az egyoldalú ügylet. Budapest: Franklin 1914
A polgári törvénykönyv. Polgári jog 1925/1. sz. 8-13.
A tulajdoni jelzálogjog. Polgári Jog 1925/6. sz. 241-247.
A kötelmi jog kézikönyve. Budapest 1926 (1929 ²)
A valorizációs törvény magyarázata. Budapest 1928
Két könyv a valorizációs törvényről. Polgári jog 1928/4. sz. 129-131. Társ szerző: Huppert Leó és Nizsalovszky Endre
A dologi jog kézikönyve I-II. Budapest 1928-32
Grosschmid jogszabálytana. Polgári Jog 1931/7. sz. 431-438.
A sajtó okozta kár. Polgári Jog 1930/6. sz. 5-10.
A bírói gyakorlat jelentősége a magyar magánjogban. A Jogállam Könyvtára 32. Budapest 1935
Általános és különös vagyoni bírói gyakorlatunkban. Acta Literarum ac Scientiarum Reg. Universitatis Hung. Franciscus-Josephianae. Szeged: Városi Nyomda 1935 ¹¹
Grosschmid és a család jog. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1937/17. sz. 1-23.

Forrás: Saját szerkesztés.

26 éves volt *Almási*, amikor *Fodor Ármin* szerkesztő felkérésére az öt kötetes Magyar magánjog című műben ő írhatta meg A jogok védelme című fejezetet 67 oldalnyi terjedelemben. A bizalom oka ekkor még valószínűleg az európai magánjog átfogó ismeretével és a Grosschmid-műhelyre jellemző szemléletmód alkalmazásával volt magyarázható.¹² A magyar magánjogi törvénykönyv hiánya miatt ez a sorozat, melyet a századforduló éveiben *Márkus Dezső*,¹³ a 20. század harmadik évtizedében a Márkus-tanítvány *Meszlény Artur* munkája,¹⁴ egy évtizeddel később pedig a *Szladits Károly* által szerkesztett összegzés¹⁵ követett, hiánypótló volt, és jelentősége nem csak a jogtudományban, hanem a mindennapi jogéletben is megmutatkozott.

¹¹ A mű digitálisan is fellelhető: https://mandadb.hu/dokumentum/993815/464_000405014_03703243mi.pdf (2023. 01. 31.)

¹² ALMÁSI ANTAL: *A jogok védelme*. In: Fodor Ármin (szerk.): Magyar magánjog I-V. Singer és Wolner. Budapest, 1898. 193-258. pp.

¹³ MÁRKUS DEZSŐ: *A magyar magánjog mai érvényben. I-II*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1906. Márkus életművéhez lásd: CSÁSZÁR KINGA: *Márkus Dezső a nőkérdésről*. Diké 2018/1. 137-150. pp.; CSÁSZÁR KINGA: *Márkus Dezső a nőkérdésről II. A nőtartás a joggyakorlatban (1867-1918)*. Diké 2021/1. 230-242. pp.; SCHWEITZER GÁBOR: *A „mezítábas ügyvéd”*. Márkus Dezső és az izraelita felekezet törvényesen bevetté nyilvánítása. Diké 2019/1. 16-26. pp.

¹⁴ MESZLÉNY ARTUR: *Magyar magánjog I-II*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1931.

¹⁵ SZLADITS KÁROLY (szerk.): *Magyar magánjog I-VI*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1938-1942.

Figyelemre méltó az Ellenjogok című, ugyancsak korai munkának tekinthető 78 oldalnyi írás 1900-ból, melyet szerző „Dr. Zsögöd Benő urnak mély tiszteletem jeléül” ajánlással vetett papírra. „A subjektív magánjogok tartalmának megállapításánál rendszeren figyelmen kívül hagyjuk azon körülményt, hogy a szubjektív jog a maga gyakorlati érvényesülésében mint uralom nem merőben egyoldalú hatalmat jelent. Különösen a kötelmi viszonyokban a jogosult és kötelezett, hitelező és adós helyzete igen sokszor korrespondáló s az adós gyakran ép oly kevéssé pusztán és kizárólag kötelezett, merthogy adós, mint a hitelező nem tisztán jogosult csupán azért, mert a követelés őt illeti. Ezen jelenség annál fontosabb s föl nem ismerése annál nagyobb homályt borít a jogrendszer számos részére, mert hiszen minden subjektív jog épen akkor, midőn ellentállásra talál, midőn tehát a benne rejlő uralmi tendencia jut kifejezésre, az igény, egy kötelmi jogi jelenség alakját ölti magára.” Ez a 21. századi olvasó számára nem könnyen követhető problémafelvetés, és így a mű egésze a grosschmidi „anyagi kénytetőség” fogalmának a magyarázatát adta, túlnyomó részt az ugyanebben az évben hatályba lépő német polgári törvénykönyv (BGB 1900) és a korabeli német jogtudomány fogalom-használatának a tükrében.

1917-ig Almási munkásságát a magyar magánjogi törvénykönyv tervezeteire adott reagálás jellemezte. Ennek kapcsán túlnyomó részt a bírói gyakorlat ismertetésére is kiterjedő jogtörténeti, kisebb részt összehasonlító jogi munkamódszert alkalmazott, ami koránt sem volt idegen a magyar magánjogi kodifikációs hullám tudományos hátterétől. A családjog Almási munkásságán belül ebben a korszakban nem kiemelkedő. Első családjogi tárgyú műve, amely a magánjogi törvénykönyv második tervezetének személyi és házassági jogát értelmezte, 1913-ban került a tudományos olvasóközönség elé.¹⁶ A polgári házasságról szóló érintetlenül hagyó tervezet¹⁷ már csak azért is felkeltette a figyelmét, mert mestere a Ht. megalkotásában aktívan részt vett, és ennek történetét a teljesség igényével fel is dolgozta két kötetes művében (1908).¹⁸ Ezt a tudományos szempontból is kiemelkedő munkát mind az öt magánjogi tervezet (1900–1928) megtartotta. Újdonság a tervezetekben csak a szemléletmód tekintetében mutatkozott meg: míg a Ht. a női jogegyenlőség elvét a házassági köteléki jogban *expressis verbis* nem tartalmazta, bár szabályrendszere túlnyomórészt ezt az elvet követte, addig az első tervezettől fogva (1900) különös hangsúlyt helyezett a magyar jogalkotó arra, hogy – a kor viszonyainak és értékrendjének megfelelő formában, nem pedig mai értelemben – a partnerségi elv váltsa fel a paternalizmust. Mindez pedig nem másnak, mint elsősorban Grosschmidnak volt köszönhető, aki a házassági vagyoni jog kodifikátoraként (1891)¹⁹ is büszkén hangoztatta, hogy a

¹⁶ ALMÁSI ANTAL: *A második tervezet személyi és házassági joga*. Márkus Samu. Budapest, 1913.

¹⁷ A Ht. megalkotásáról, rendszeréről és gyakorlatáról lásd HERGER CSABÁNÉ: *A nővértől az állami anyakönyvvezetőig. A magyar házassági köteléki jog és az európai modellek*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2006.

¹⁸ GROSSCHMID BÉNI: *A házassági törvény. 1894. évi XXXI. t-cz. I-II*. Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1908.

¹⁹ Grosschmid Béni: Résztervezet a házastársak közötti jogviszonyról. In: GROSSCHMID BÉNI (szerk.): *Magánjogi tanulmányok, tervezetek és kisebb dolgozatok II*. Politzer Zsigmond és fia kiadása. Budapest, 1901. 807–899. pp. Grosschmid 1891-ben megfogalmazott vagyoni jogi koncepcióját a lényegét tekintve megőrizte mind az öt magánjogi törvénykönyv-tervezet. Lásd bővebben HERGER CSABÁNÉ: *A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében*. Schenk Verlag. Passau, 2017. 209–252. pp.

magyar magánjog mindig is távol állt és távol áll a germán férfi Munt (férfi hatalom, ún. nemi gyámság) intézményétől.²⁰ Nos, az – apja döntéséből fakadóan – *Apfelből Almásivá* lett tanítvány ebben a szemléletmódban is követte a *Grosschmidből* átmenetileg *Zsögöddé* lett mesterét. Kérdés, hogy tudott-e többet adni annál, mint hogy egyszerűen értelmezze azt, amit *Groschmid* már papírra vetett.²¹ Meggyőződésem szerint a válasz igen, még-hozzá azzal, amilyen rendszerbe mondanivalóját beleöntötte.

Almási életművében az 1899 és 1917 közötti korszakban figyelemre méltó jelenség az is, hogy a bírósági tisztviselőként, majd bíróként szerzett perjogi ismeretei alapján az 1911. évi I. törvénycikk, a polgári eljárásjogi kódex értékelésére is vállalkozott.²² Nem egyedülálló jelenség volt a korszak jogirodalmában, hogy az anyagi magánjog tudósai eljárásjogi munkával is a szakmai közönség elé léptek. Természetes módon egészében nézték a magánjogot és az annak alkalmazásához szükséges alaki jogot,²³ és az 1911. évi I. tc., amely a maga korában nyugodtan nevezhető Európa legmodernebb polgári eljárásjogi kódexének, a külföldi szakirodalom is elismeréssel fogadta.²⁴

A korszakzáró 188 oldal terjedelmű monográfia, amelyet a háborús viszonyoknak a magánjogra gyakorolt hatásáról²⁵ írt *Almási*, több annál, mint amit a cím sejtetni enged. Elemzése egyben azt is bizonyítja, hogy a szerző ebben az esetben saját értelmezési keretet alkotott modanivalójához.

2. sz. táblázat

Útmutató		7-15.
Első fejezet: Jogszabályok		15-24.
Második fejezet: Jogi tények		24-61.
	1. § Ügyletek	24-34.
	2. § Tilos cselekmények	34-45.
	3. § Hatósági cselekmények	45-50.
	4. § Események	50-61.
Harmadik fejezet: Jogok		61-140.
I. rész. Jogok személyi kellékei		61-83.
	1. § Jogképesség	61-73.
	2. § Rendelkezőképesség	73-77.
	3. § Cselekvőképesség és vétőképesség	77-83.

²⁰ Lásd bővebben A házas nő személyi és vagyoni önállósága című fejezetet a következő műben: HERGER 2017, 339–353. pp.

²¹ Lásd hozzá ALMÁSI ANTAL: *Grosschmid és a család jog*. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1937/17. 1–23. pp.

²² ALMÁSI ANTAL: *Polgári perrendtartás és magánjog. A magyar jogászegylet 1912. márcz. 16-i teljes ülésén elhangzott beszéd*. Franklin. Budapest, 1912.

²³ Lásd többek között MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog*. Franklin. Budapest, 1913.; JANCsó GYÖRGY – MESZLÉNY ARTUR: *A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve I-II*. Athenaeum. Budapest, 1915.; BACsó JENő: *A polgári perrendtartás tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1917.; FABINYI TIHAMÉR: *A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata I-II*. . Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1931.; HAENDEL VILMOS: *A perbeli cselekmények koncentrációja a magyar perjogi fejlődés szolgálatában*. Ifj. Ludvig és Janovits Könyvnyomdája. Miskolc, 1932.; KOVÁCS MARCEL: *A polgári perrendtartás magyarázata I-II*. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1927–1933.; BALÁS P. ELEMÉR: *A magyar polgári törvénykezési jog fejlődése a világháború után*. Nagy Nyomda. Kolozsvár, 1941.; NIZSALOVSZKY ENDRE: *Az anyagi magánjog és perjog*. Magyar tudományos Akadémia. Budapest. 1942.

²⁴ Lásd többek között GOTTL, AUGUST: *Ungarische Zivilprozessordnung mit Erläuterungen*. Manz. Wien, 1911.; SKEDL, ARTHUR: *Zur Zivilprozessform*. Manz. Wien, 1912.

²⁵ ALMÁSI ANTAL: *A háború hatása a magánjogra*. A Magyar Jogászegylet Könykiadó Vállalata. Budapest, 1917.

II. rész. Jogok tartalma		83-140.
	1. § Személyiségi jog	83-93.
	2. § Tulajdonjog	93-103.
	3. § Zálogjog és jelzálogjog	103-106.
	4. § Családi jogok	107-118.
	5. § Kötelmi jogok	118-131.
III. rész. Jogok érvényesítése		132-140.
Negyedik fejezet: Jogviszonyok		140-185.
	1. § Jogviszonyok megalapítása	140-149.
	2. § Jogviszonyok változása	149-185.
Visszapillantás		185-188.

Forrás: Almási Antal: *A háború hatása a magánjogra című művének szerkezete.*

Ezt a rendszerező munkát recenzió, Beck Salamon is nagyra értékelte: „Kemény megbirkózás az anyaggal, szívós kiaknázása a felszín által csak elrejtett problémáknak, a saját maga által kibányászott anyagnak a szortírozása, fémnek és salaknak elkülönítése; egészében egységes szempontoktól uralt szintetikus elrendezése a lelkiismeretes pontossággal meganalizált anyagnak: ez az Almási munkarendszere. Almási nem a könnyed ötletek embere. Ő sohasem jön rá valamire, nincsenek előre elfoglalt álláspontjai. Végig-örgeti a különböző lehetőségeket, egyenkint leméri az érvek és ellenérvek súlyát és így kapja meg a maga eredményeit.”²⁶

Munkásságának második szakaszában, 1917 után Almási újra és újra visszatért a szokásjog versus kodifikáció kérdés tárgyalásához. Ez a tudományos polémia a kontinentális Európában ekkorra már – a kodifikáció javára – lezárult, míg az angolszász világ továbbra sem lépett túl a részleges jogegységesítésen és a tervezeteken.²⁷ Almási a Polgári jog című folyóiratban 1925-ben közzé tett tanulmányában az I. világháború utáni sajnálatos hazai köztörténeti változásokra utalt a szokásjog melletti érvek sorát bővítve: „Bizottsági tárgyalásokból és parlamenti nyilatkozatokból, jobbról is balról is, halljuk, hogy a polgári törvénykönyv javaslatának hamar a nemzetgyűlés elé kell kerülnie, hogy elérkezett az ideje annak, hogy történetileg fejlett szokásjogunk írott törvénykönyvbe foglaltassák. Bármily kellemetlen kötelességet is kell ezzel teljesítenem, nem haladhatok el emellett szóltanul. Nem kerülhetem el azt a kérdést, vajjon, a trianoni béke korszaka csakugyan hivatva van-e arra, hogy Csonkamagyarországnak adja azt a kódexet, amelyet régen oly lelkesedéssel és oly hosszú időn át Nagymagyarországnak készítettünk elő? És ha erre csak határozott nemmel tudok felelni, ez nem esik éppen könnyen, hiszen e felelet sok-sok, talán nem is egészen nyomtalanul teljesített saját munkám eredményét is kétségessé teszi. Csak röviden akarom jelezni, mit más formában, és alkalommal már az illetékes körök tudatára igyekeztem hozni, hogy tisztára jogpolitikai szempontból is károsnak, sőt egyenesen vesztesnek tartom a csonkamagyarországi törvénykönyv megalkotását.”²⁸

²⁶ BECK SALAMON: *A háború hatása a magánjogra*. Jogtudományi Közlöny 1917/39. 346–347. pp.

²⁷ Lásd hozzá többek között HAMZA GÁBOR: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2009. 619. ff.

²⁸ ALMÁSI ANTAL: *A polgári törvénykönyv*. Polgári jog 1925/1. 8. p.

„Mindent összevéve: a személyiségi jogot, a tulajdonjogot és a hitélezési forgalmi szerződéseket a háború előtti módon szabályozó törvénykönyvet épp oly kevésbé tudok elképzelni, mint olyat, amely ezekről hallgat, vagy pedig, amely őket mai chaotikus állapotukban akarná és főleg tudná törvénybe iktatni.”²⁹

Az általános magánjogi művek és a családjogi tárgyú írások mellett nagy figyelmet fordított *Almási* arra is, hogy mestere munkásságát a tudományos olvasóközönség számára fogyaszthatóbbá tegye. Találók *Grosschmid* szakmai karakteréről írt sorai, melyek egyben azt is megmutatják, miért volt szükség erre a tudományos értelmezésre: „Célja a jog anyagával való bänni tudás és a jogi ítélőképesség kiképzése. Tanítványa, akihez fordul, nem az egyoldalú jogász, de a hazáját szerető, az annak életét élő és annak álmait álmódó igazán művelt ember. Esménye, amelynek egész életét s tanítását szenteli, a magyar nemzet jogi öntudatának a felébresztése.”³⁰ A történeti jogi iskola tanítását ismételve írja mestere felfogásáról a következőket: „A szokásjog szerinte arra tanít és nevel, hogy a közelit és távolít összekapcsoljuk, hogy századokon végig lássunk. Holott a kódex rövidlátókká tesz. A kódex-jogász csak paragrafusról paragrafusra tud haladni, a szokásjog juristája előtt pedig ott van a jog életének nagy természete és szabad levegője.”³¹

Ezt a gondolatmenetet folytatja lényegét tekintve a magyar jogi tradíciót, a szokásjog uralmát védelmező írásában 1935-ben, amelyet – mint később látni fogjuk – németül is publikált: „Fejtegetéseim végére jutottam. Belőlük az itt betartandó keretnek megfelelően szükségképpen kissé futólagosán, de mégis talán felismerhetően tűnik ki az, hogy a magyar bírói gyakorlatnak a magyar magánjog szokásjogi jellegénél fogva, de különösen ama rendkívüli időnél és körülményeknél fogva, amelyben élünk, az a feladat jutott és jut, hogy a magyar magánjognak nemzeti, de egyúttal európai jellegét megóvja és fejlessze, – hogy a magyar bíróság e feladatot tudatosan és lelkesedéssel vállalja, hogy annak teljeseen akar is, tud is eleget tenni, hogy a bírói gyakorlat és a magyar polgári törvénykönyv tervezete egymást kölcsönösen fejleszti és tökéletesíti és hogy ez az összhangzatos együttműködés remélhetőleg, a most még erjedő új gondolatok lehiggadása után ahhoz fog vezetni, hogy tökéletesen nemzeti és tökéletesen európai, minden szabályában a magyar nép érzelmeinek, élethez való akarátának és öntudatának megfelelő magyar polgári törvénykönyvet megteremtse és a jogéletbe átvigyen.”³²

Ugyanebben az évben Szegeden jelent meg *Általános és különös vagyron bírói gyakorlatunkban* című műve, amelyben a házassági vagyronjog alkalmazásának gyakorlati problémáit, a közszerzemény intézményének értelmezése tekintetében ingadozó kúriai ítélezést³³ mutatta be: „Hiszen annak az oka, hogy gyakorlatunk a közszerzeményi „vagyron” és a házastársak különvagyonait többszörös ingadozás dacára sem tudja elég élesen megkülönböztetni, valójában az, hogy bírói döntéseink ezt figyelmen kívül hagyták és nem maradtak meg annál a felfogásnál, amely szerint a közszerzeményi igény a házass-

²⁹ Uo. 13. p.

³⁰ ALMÁSI ANTAL: *Grosschmid jogszabálytana*. Polgári Jog 1931/7. 432. p.

³¹ Uo. 438. p.

³² ALMÁSI ANTAL: *A bírói gyakorlat jelentősége a magyar magánjogban*. In: A Jogállam Könyvtára 32. Jogállam. Budapest, 1935. 20. p.

³³ Lásd bővebben: HERGER 2017, 245–252. pp.

ság megkötésével keletkezett, de csupán a házasság megszűnésével esedékessé váló egyseges követelés.”³⁴ A probléma abban jelentkezett, hogy az 1880-as évektől kezdődően a Kúria kétféle módon viszonyult a tradicionális jogból megörökölt közszerzeményhez, amely jobbágyok (1848 után parasztok) és polgárok esetében törvényes vagyoni jogi rendszerként érvényesülő korlátozott vagyonegyesítő rendszer intézménye volt. A korábbi értelmezés, mely szerint a közszerzeményi vagyon felett a házastársaknak osztatlan közös tulajdona van, és a házassági vagyoni jogi rendszer megszűnésekor dologi jogi megosztási igényekkel rendelkeznek, elvétve volt már csak jelen a századvég joggyakorlatában. Helyette inkább az a szemlélet vált meghatározóvá, hogy annak a vagyontömegnek a felére, amely a házastárs vagyonában közszerzeményi természetű, kötelmi jogi követelési igénye van a másik félnek: „[...] Mindezek a viták részben tudatosan, részben félig öntudatlanul is a körül forognak, vajjon a köz szerző házastársat a közszerzemény révén mi illeti: a házasság megkötésével törvénynél fogva létesült követelés a másik házastárs vagyonszaporulatának a felére, avagy pedig ugyanígy keletkezett és a házasság megszűnésének felfüggesztő feltételéhez fűzött tulajdonjog, vagy egyéb állagjog a másik házastárs külön vagyonához tartozó ama jogokból, amelyeket ez a házasság tartama alatt forgalmi alapon szerzett. Mindkét felfogás elképzelhető. A magam részéről az alábbiaknál fogva a közszerzeményi követelés felvételét tartom indokoltnak.”³⁵ Ennek a kettősségnek a pikantériája azért izgatta különösen a kúriai bírót *Almásit*, mert a jogélet – ebben az esetben – nem feltétlenül követte az 1928. évi V. magánjogi kódextervezetet, amely lényegét tekintve továbbra is *Grosschmid* 1891. évi házassági vagyoni jogi résztervezetén alapult, és ez sajnos jelentős bizonytalanságot okozott, különösen akkor, ha az egyik házastárs a gazdasági életben a családi dimenziót meghaladó mértékben vett részt, és ezzel a tevékenységével veszélyeztette a másik fél (dologi jogi megosztási vagy kötelmi jogi követelési) közszerzemény-igényét. Mindennek sajnos máig ható üzenete van, különösen a Ptk. szerződéssel kiköthető ún. közszerzeményi rendszerének az értelmezése kapcsán.³⁶

Almási magyar nyelvű szakmai tevékenységének korabeli értékelését elsősorban recenziáinak írásából tudhatjuk meg. Műveit *Beck Salamon*³⁷ mellett *Szladits Károly*³⁸, *Kiss Géza*³⁹ és *Munkácsi Ernő*⁴⁰ ismertette őszinte nagyrabecsüléssel. Legnagyobb érdemének talán – *Beck* megfogalmazását követve – azt tekinthetjük, hogy *Almási* „Mindig a

³⁴ ALMÁSI ANTAL: *Általános és különös vagyon bírói gyakorlatunkban*. In: Acta Literarum ac Scientiarum Reg. Universitatis Hung. Francisco-Josephianae. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. Szeged, 1935. 3. p.

³⁵ Uo. 6. p.

³⁶ Lásd bővebben HERGER CSABÁNÉ – KATONÁNÉ PEHR ERIKA: *Magyar családjog*. Novissima Kiadó. Budapest, 2021. 102–107. pp.

³⁷ BECK SALAMON: *A háború hatása a magánjogra*. Jogtudományi Közlöny 1917/39. 346–347. pp.; BECK SALAMON: *Almási Antal: A kötelmi jog kézikönyve*. Polgári Jog 1926/9–10. 314–318. pp.; N.n.: *A valorizációs törvény magyarázata*. Polgári jog 1928/4. 93. p.; BECK SALAMON: *Dr. Almási Antal kir. kúriai bír., egyetemi ny. rk. tanár: Dologi jog II.* Polgári Jog 1933 79–90. pp.

³⁸ SZLADITS KÁROLY: *Almási Antal: A tilos cselekmény a magánjogban*. Jogtudományi Közlöny 1908/3. 20–22. pp.

³⁹ KISS GÉZA: *Almási Antal: A dologi forgalom. Magánjogi tanulmány*. Jogtudományi Közlöny 1910/49. 428–430. pp.

⁴⁰ MUNKÁCSI ERNŐ: *Dr. Almási Antal: Dologi Jog I.* Jogtudományi Közlöny 1929/12. 116–117. pp.; MUNKÁCSI ERNŐ: *Dr. Almási Antal: A Dologi Jog Kézikönyve 2.* Jogtudományi Közlöny 1932/35. 201–203. pp.

logika egyenes vonalán jár(t), lefejtései szigorú következetességgel gombolyítódnak le a maguk megszabott egymásutánjában.”⁴¹

IV. Almási német nyelvű tudományos írásai

Almási előszeretettel publikált német nyelven, ezért művei az 1920 és 1944 közötti időszak magyar és német magánjogászainak tudományos kapcsolatai szempontjából aktuális kutatási kérdés napjainkban is.⁴²

3. sz. táblázat

Almási német nyelvű művei

Ungarisches Privatrecht. Berlin: Gruyter 1922
Ungarisches Privatrecht I-II. Berlin–Leipzig, 1923–24
Nichtvermögensschaden im ungarischen Privatrecht. Acta literarum ac scientiarum regiae universitatis Francisco-Josephine, Sectio: juridica-politica, Szeged 1923
Das materielle Eherecht Ungarns. In: Leske-Loewenfeld „Rechtverfolgung im internationalen Verkehr“ I. Berlin 1932, 225–277.
Die Bedeutung des Gerichtsgebrauchs für das ungarische Privatrecht. ZOER 1935/1936 1–12. füzet, 195–217.

Forrás: Saját szerkesztés.

Tény, hogy német nyelven *Grosschmid Béni* és a korszak más meghatározó magyar magánjogászai nem, vagy csak kivételesen publikáltak, a Grosschmid-tanítvány *Almási* azonban fontosnak találta, hogy a magyar magánjogi törvénykönyv IV. tervezetét alapul

⁴¹ BECK SALAMON: *Az egyoldali ügylet*. Jogtudományi Közlöny 1915/9. 111–112. pp.

⁴² Ennek a kérdéskörnek az átfogó bemutatására mindez idáig sem német, sem magyar részről nem vállalkoztak. A témával foglalkozó korábbi tanulmányaimban „*A jogfosztás elmélete és gyakorlata a Horthy-korszak második felében és az NS-rendszerben*” című projekt keretében egyrészt az igazságtalanság és a jogtalanság közötti határok kérdésével foglalkoztam a korszak magyar magánjog-tudományában, másrészt a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában fennmaradt polgári jogszolgáltatási ügyek alapján a kereskedelmi jog, a házassági jog és a polgári eljárásjog területén megjelent lépcsőzetes jogkorlátozás, majd teljes jogfosztás gyakorlati megvalósulását is vizsgáltam. HERGER CSABÁNÉ: *Jogkorlátozás és jogfosztás a gazdasági életben a Pécsi Királyi Törvényszék gyakorlata alapján (1938–1944)*. Diké 2020/2. 21–47. pp.; ESZTER CS. HERGER: *Eherecht in Ungarn (1918–1945)*. In: Löhnig, Martin (szerk.): *Kulturkampf um die Ehe, Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg*. Mohr Siebeck. Tübingen, 2020. 45–81. pp.; HERGER CSABÁNÉ: *A Pécsi Királyi Törvényszék ítélkezési gyakorlata a III. zsidótörvény hatályba lépését követően*. Diké 2019/2. 46–74. pp.; HERGER CSABÁNÉ: *Az igazságosság és a jogtalanság határai a magyar magánjogban (1920–1944)*. Jura 2019/1. 94–103. pp.; HERGER CSABÁNÉ: *A Pécsi Közigazgatási Kamara 1938 és 1945 között*. Diké 2018/2. 20–43. pp. E gondolatmenet folytatásaként KRAUSZ BERNADETT: *Magyar magánjogászok a német jog hatásáról és a jogfosztásról, 1920–1944*. Diké 2020/2. 55–66. pp. a magyar magánjogászok hazánkban megjelent írásai alapján a korszak német magánjog-tudományának hatását kívánta bemutatni, majd azt elemeztem, hogy a magyar magánjogászok közül ki vállalkozott arra, hogy tudományos eredményeit német olvasóközönséggel megismertesse, valamint milyen témákban és milyen szemléletmódot követve tette ezt meg. Lásd HERGER CSABÁNÉ: *Magyar magánjogászok tudományos írásai Németországban (1920–1944)*. Diké 2021/2. 111–131. pp.

véve német nyelven jelentesse meg magánjogi összegző műveit.⁴³ A kétkötetes mű elején terjedelmes bevezető fejezetet szentelt a magyar magánjog forrásainak, kitérve az osztrák és a német jogtudománynak a magyar magánjog fejlesztésében játszott szerepére is. Mindez különösen azért figyelemre méltó, mert a német jogi szakfolyóiratokban a korszakban a magyar magánjogot német szerzők nem egyszer úgy jellemezték, mint a „sajátos germán” alapú jog, illetve tudomány. A magyar jog alakulását jelentős részben „a Frank és Német Birodalomban végbement fejlődés eredményének” tekintették, melyben szláv és germán elemek keveredtek egymással,⁴⁴ vagy amely nem több, mint „némileg önálló úton fejlődött német partikuláris jog [...] a magyar nép karakteréből következő önálló élet(tel)”.⁴⁵ Ennek a „jellemvonásnak” 1933 után nagy jelentőséget tulajdonítottak az NS-jog óhajtott recepcióját tekintve. *Condanari-Michler* a *Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht* hasábjain 1938-ban a következőket állította a kérdéssel: „A német birodalom joga, különösen pedig a magánjog, átalakulásban van, amely, ha pontosak az értesüléseim, a régivel nem teljes mértékben kíván szakítani. Amennyiben sikerül a német jogot a népben gyökerező szemléletmódnak megfelelően német népjoggá formálni, akkor ez a tett, mondhatjuk ma már, hogy Magyarországon nem csak megértésre talál, hanem erős visszhangot is kivált. A magyar jogi gondolkodás lényegi vonása a régi joganyaghoz való ragaszkodás, a jogi kontinuitás. Ezzel mindkét nép jogtudósai számára, akik pár évtizeddel korábban még a német-osztrák-magyar jog – talán elsősorban külsődleges – egységesítésében gondolkodtak, egy nagyszerű feladat tárulkozna fel, az, hogy amellelt, ami a jogban minket egymástól elválaszt, a közöset arra a legjobb talpazatra helyezték, ami csak a rendelkezésünkre áll, méghozzá a népre.”⁴⁶

Ezek a meglepő sorok két tényre irányítják rá a figyelmünket: egyrészt 1938-ban a német jogtudomány képviselője úgy tekintett vissza a magyar magánjogi kodifikációs hullámra, illetve az Osztrák-Magyar Monarchia korabeli jogfejlesztésre, mint amit a német-osztrák-magyar jogegységesítés célzata mozgatótt, ami a magyar álláspontot tekintve teljes egészében hibás megállapítás. Bár kétségtelen az osztrák magánjog és magánjogtudomány hatása a dualizmus-kori Magyarországon, illetve az erőteljes német hatás is a kodifikáció korában, mi sem állt távolabb a magyar magánjogtudomány képviselőitől, mint az osztrák vagy a német jog mechanikus átvétele vagy a jogegységesítésnek ez a nemzeti határokon átnyúló módja. Ha a szerző ezt így látta, akkor nem rendelkezett kellő információval, vagy félreértette azt. *Condanari-Michler*, ha kellően tájékozódott volna, ismerhette volna a magyar magánjogászok álláspontját,⁴⁷ ha a politikai kapcsolatok alakulása más irányultságot generált is. A második tény, amit az idézett sorok alapján nem

⁴³ ALMÁSI ANTAL: *Ungarisches Privatrecht*. De Gruyter. Berlin, 1922. majd két kötetben De Gruyter. Berlin-Leipzig, 1923–24.

⁴⁴ SCHREUER, HANS: *Rezension zu Ákos von Timon: Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte*. ZRG GA (26)1905, 326. p.

⁴⁵ HEYMANN, ERNST: *Das ungarische Privatrecht und der Rechtsausgleich mit Ungarn*. Mohr. Tübingen, 1917. 92. p.

⁴⁶ CONDANARI-MICHLER, SLAVOMIR: *Der Einfluß des deutschen Rechts auf die ungarische Rechtsentwicklung*. ZfAöR 1938. 38–53. pp.

⁴⁷ Német nyelven magyar magánjogi összegzés csak mintegy két évtizeddel Almási munkája után jelent meg, lásd BALÁS P. ELEMÉR at al.: *Die Entwicklung des ungarischen Rechts in zwanzig Jahren nach Trianon*. Nagy Ny. Kolozsvár, 1941.

hagyhatunk figyelmen kívül az, hogy *Condanari-Michler* 1938-ban meg volt győződve az átalakulóban lévő német magánjog követésének szándékáról a magyar-német jogászai interakciók alapján, bár nyilvánvaló, hogy elsősorban politikai akaratról volt szó.

Az 1920-as években, amikor magánjogi összefoglalását *Almási* Németországban publikálta, messze nem ebben a szellemben írt a német és a magyar jogtudomány kapcsolatáról: műve a kodifikáció menetéhez kapcsolódó tudományos eszmecsere keretében értelmezhető.⁴⁸ *Almási* a magyar jogot ért nyugati hatásokkal szemben azt hangsúlyozta, hogy az 1914. évi tervezet tartalma „lassan arra a helyre került, amit mindeddig az OPTK birtokolt. Meghatározta a felsőbb bírósági ítéletek szemléletét, és [...] különösen a magyar felsőbb bíróságok jogegységi döntéseire ütötte rá a pecsétjét.”⁴⁹

Almási recenzense ismét *Beck Salamon* volt, aki a következő sorokkal jellemezte a „szigorúan tétéles” munkát: „Amikor *Almási* évekkel ezelőtt, a háború boldog idejében ennek a munkának a kitervezéséhez hozzálatott, nagyjában a német és a német közönségen keresztül, a távolabbi nyugat (mert voltak, akik a gyűlölet hermetikus elzártsága idején is hittek a tudományos élet emberi egyetemességének, a tudomány nemzetköziségének a feltámadásában) lebegett a szeme előtt. *Almási* nyilván úgy érezhette, hogy nemzeti hivatást teljesít, ha a magyar jogot német nyelven szólaltatja meg és így a magyar jog megismerésének lehetőségét széles keretben gyarapítja. [...] *Almási* rendszerével a külső csoportosításával vitába nem szállunk [...]. *Almási* számára a jog tételei nem egymásmellettiségek, amelyeknek egynémely egymásra vonatkozásaik vannak, *Almási* szemében a jog a jogtételek egységbe fonódott összessége, kerekded egész, amely a mag a befejezettségében, gördülő folytonosságában szakadozottságot, hiányosságot nem ismer.” Jóleső mosolyt csal az olvasó arcára *Beck* humora, amellyel barátja stílusát jellemzi: „Szeretjük *Almási* magyar mondatainak kemény kötését, de ez a német szövegben keresztül csak annyira érződik, mint öreg asszonyon az elmúlt ifjúkori szépség nyoma”.⁵⁰

A korszak kevés magyar magánjogásza (*Újlaki Miklós*⁵¹, *Sebestyén Péter*⁵² és *Váli Ferenc*⁵³) mellett *Almási* is publikált a *Zeitschrift für osteuropäisches Recht* hasábjain. Az 1925 és 1944 között megjelent folyóirat a német és a magyar magánjogászok közötti tudományos gondolatcsere tekintetében jelentősnek tekinthető, elsősorban nem politikai fórum volt, bár nyilvánvaló, hogy idővel nem tudta és nem is akarta távol tartani magát a politikai trendtől. Maga a folyóirat léte is azt jelzi, hogy a német tudományos életben nagy figyelmet fordítottak a német jogi kultúrához a germán-frank korszak óta számos

⁴⁸ A magyar magánjogi kodifikációról a német jogtudományban lásd többek között DOMKE, (n.n.): *Ungarns Privates Gesetzbuch. Deutsches Recht*. Ausg. A. 1940. 625. p.; FLAD, (n.n.): *Ungarns Privates Gesetzbuch. Deutsches Gemein- und Wirtschaftsrecht*. 1940. 145. p.; KRUSCH, WALTER: *Ungarns Privates Gesetzbuch*. ZOER 1941/1942 1–12. füzet, 1–53. pp.

⁴⁹ ALMÁSI 1922, I. köt. V.

⁵⁰ BECK SALAMON: *Magyar magánjog német nyelven*. Jogtudományi Közlöny 1922/19. 145–146. pp.

⁵¹ ÚJLAKI, NIKOLAUS: *Das Schicksal des ungarischen Rechts auf den Jugoslawien angeschlossenen Gebieten*. ZOER 1934/1935, 1–12. füzet, 83–92. pp. ÚJLAKI, NIKOLAUS: *Die rechtsvereinheitlichenden Bestrebungen der Nachfolgestaaten und das ungarische Privatrecht*. ZOER 1936/1937, 1–12. füzet 561–583. pp.

⁵² SEBESTYÉN PETER: *Die Entwicklung einiger Haftungen ohne Verschulden im Ungarischen Privatrecht*. ZOER 1935/1936, 1–12. füzet 315–326. pp.

⁵³ VÁLI, FRANZ: *Zur neueren Entwicklung des internationalen Privatrechts in der ungarischen Rechtssprechung*. ZOER 1936/1937, 1–12. füzet 397. p., 403. pp.

szállal kötődő keleti szomszédokra, amiről a lap szerkezete, alapossága és tudományos igényessége még inkább meggyőzőtt. A magyar magánjogban a bírói gyakorlat jelentőségét elemezve *Almási* részletes történeti áttekintést adott német olvasóinak: *Werbőczy István*, mestere, *Grosschmid Béni* és a polgári eljárásjog kodifikátora, *Plósz Sándor* szakmai tevékenységét ismertette, részletesen bemutatta a *Tripartitum* normatartalmának alakulását a királyi Kúria gyakorlatában, elkülönítette egymástól a kúriai döntvények típusait, majd – mondanivalója lényegi magvaként – a szokásjog rendszere és a kodifikált magánjog közötti különbségre mutatott rá, hangsúlyozva, hogy „minden írott jogi norma természetéből adódóan kell, hogy tartalmazzon joghézagot. [...] ezért a magyar bíró feladata nem kis mértékben abban áll, hogy az újonnan jelentkező törekvéseket és tendenciákat, azaz az új érdekűtközéseket adott esetben akár új jogelvek alkalmazásával felszámolja, és ezáltal Magyarország szokásjogát továbbfejlessze”.⁵⁴ A téma jelentőségével magyarázható, hogy *Almási* a *Zeitschrift für osteuropäisches Recht* hasábjain közölt tanulmányát, ahogy azt korábban láthattuk, magyarul is megjelentette majdhogyan nem változatlan tartalommal ugyanebben az évben.

Figyelemre méltó, hogy az 1935 utáni években *Almási* már nem kívánt németül, a nemzetiszocialistává vált „III. Birodalomban” publikálni. Az 1935-ben alapított *Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht* című folyóiratot, amely az NS-jogakadémia politikai lapja volt,⁵⁵ messze került, de a német-magyar kapcsolatok szempontjából kiemelkedő és egyébként népszerű *Ungarische Jahrbücher* (1933–1943) című sorozatban⁵⁶ és a *Monatsschrift der Ungarischen-Deutschen Gesellschaft* in Budapest (1941–1944) című kiadványban nem jelent meg írása.⁵⁷ 1935 után a polgári magyar magánjogtudomány képviselőinek helyét a vizsgált német szaklapok szerzői között elsősorban a német kultúrkörben otthonosan mozgó igazságügyi minisztériumi alkalmazottak, *Arató István*, *Hegedűs József* és *Csiky János* vették át.⁵⁸ Őket meg lehet ugyan jelölni – 1949 utáni mellőzöttségüket és helytállásukat hangsúlyozva – „polgári kori” jogászként, de egy dolgot kétségtelen: nevüket adták a jogfosztó normák megismertetéséhez a „III. Birodalomban”, míg mások a jogéletnek ettől a területtől inkább távol tartották magukat.

Almási ezekben az években itthon folyamatosan dolgozott. Jelzés értékű, hogy 1940-ben a *Szladits* szerkesztésében közzétett hat kötetes Magyar magánjog sorozat családjogot tartalmazó II. kötetében – vélelmezhetően tudatosan – került a német rendszerszemléletű dogmatika alkalmazását, és helyett a tradicionális magyar családjogban használt intézményeket csoportosította nagy szakmai igényességgel, de egyértelműen sajátosan.⁵⁹

⁵⁴ ALMÁSI ANTAL: *Die Bedeutung des Gerichtsgebrauchs für das ungarische Privatrecht*. ZOER 1935/1936, 1–12. füzet 195–217. pp.

⁵⁵ A polgári magyar magánjogtudósok közül a folyóiratban Kuncz Ödön és Nizsalovszky Endre publikált. Lásd HERGER 2021, 111–131. pp.

⁵⁶ A sorozatot a Walter De Gruyter & Co. kiadónál jelent meg Berlinben, illetve Lipcsében. Alapítója Robert Gragger volt, míg felelős szerkesztője a Berliini Egyetemen működő Magyar Intézet igazgatója, Julius von Farkas.

⁵⁷ A havonta megjelenő folyóirat a budapesti székhelyű Magyar-Német Társaság lapja volt (*Monatsschrift für Deutsch-Ungarischen Kulturaustausch der U-D Gesellschaft in Budapest*).

⁵⁸ Lásd HERGER 2021, 111–131. pp.

⁵⁹ Lásd bővebben HERGER 2017, 175. p.

Almási német nyelvű műveire *Beck Salamon*⁶⁰ és *Hajnal Henrik*⁶¹ hívta fel a magyar tudományos közösség figyelmét. *Beck* fontosnak tartotta kiemelni, hogy *Almási* „írói természetete szerint monográfiaíró. Erre vall erős analitikus hajlandósága, gondolkodásának az eredetiség felé vivő élessége, új utakat kereső kutató vénája”,⁶² és ezt a megállapítást a 21. századból visszatekintve is csak helyeselni tudjuk.

V. Összegzés helyett

Almási tudományos és emberi habitusát nem igen lehet jobban jellemezni annál, mint ahogy azt *Beck Salamon* megtette 1946. január 31-én, a II. világháború zűrzavaros és véres évi után újraindított Jogtudományi Közlönyben: „[...] Néhány lírai megjegyzéssel keretezzük körül annak a tudósunknak emlékét, aki a legszemélytelenebb, legeltárgyasultabb volt. A stoikus filozófus aszkétizmusával, amely egyben a kötelességteljesítés önelégültségének érzését is magával hordja, nevelte önmagát jogász egyoldalúságra. Birkóznia sem kellett a jogtól idegen kísértetek csábításával; vértézve volt érdeklődésének a jogra való reá szorításával és az apage satanas csábképeket hessegető mozdulatára sem volt szüksége. Grosschmid tanítványai közül talán a legerősebben *Almási* volt Grosschmid rabja. *Almási* dicséretére mondva, nem a jurare in verbe magistri önállótlan meddő szolgáltságával, sekély értékű epigonizmussal, hanem az analitikus módszer, a logikai elemzés követésében. A fegyelmezett logika imponáló hűvösségéből *Almási* lassan bontakozott ki. Fiatalkori munkássága a nyomozó detektívé: rávilágít lámpájával a félre-eső zugokra, egyenkint szedegeti fel és választja szót az apró limlomot, amíg sok érdektelen után nyomravezetőt lel. Pályája elején erősen pozitív irányzatú és ez a vonása megváltozott alakban egész életművén végig kíséri; de amíg a fiatal *Almási* számára a jogtétel nemcsak kiinduló pont, hanem mindvégig megtartott alap, a gazdasági és társadalmi mögöttes részekre eső tekintet nélkül, addig nyilván bírói gyakorlati működésének magsa alatt, amely a jogtételek mellett élő valóságokra eszméltette rá, egyre jobban enged dogmatikus merevsége. A jogtételekre való önkorlátolásán túl távlata egyre tágul és már a háború jogi hatásáról írott könyve, de még élesebben kötelmi jogi kézikönyve, mely már teljes határozottsággal domborítja ki »az eddig rejtve maradt elvet« (ez az utalás gyónásszámba menő önvallomás saját múltbeli felfogásáról s egyben kritikája a korábbi jogász közfelfogásnak), hogy »minden magánjogi tevékenység és kettősen minden kötelmi jogi, végeredményben az emberi összműködés főcélját, a nemzeti és államélet megerősítését is szolgálja«. Szükreszabott megemlékezés nem engedi meg, hogy akárcsak rövid áttekintést nyujtsunk igen bő, de mindig nagyértékű irodalmi munkássága felől, hogy felvázoljuk azt a hatást, amit jogirodalmunkra, törvényelőkészítésünkre, bírói gyakorlatunkra, jogász műveltségünk emelésére gyakorolt. Ha néhány elnagyolt vonással próbáltunk is közeledni komoran puritán egyéniségének rajza felé, csak sejtető indokát akartuk adni a róla való kegyeletos megemlékezésnek, az igaz érték iránti mély tiszteletnek.”⁶³

⁶⁰ BECK SALAMON: *Magyar magánjog német nyelven. Almási Antal Ungarisches Privatrecht I. kötet.* Jogtudományi Közöny 1922/19. 145–146. pp.

⁶¹ HAJNAL HENRIK: *Das Eherecht Ungarns.* Polgári Jog 1933/9. 288–291. pp.

⁶² BECK SALAMON: *Almási Antal Ungarisches Privatrecht.* Jogtudományi Közöny 1924/5. 36–37. pp.

⁶³ BECK SALAMON: *Almási Antal.* Jogtudományi Közöny 1946/1. 38. p.

CSABÁNÉ HERGER

"GROSSCHMID'S PURITANICAL PRISONER":
ANTAL ALMÁSI (1873–1941)

(Summary)

The private lawyer Antal Almási, who left behind a remarkable academic oeuvre, especially in the field of family law, was a representative of the Hungarian historical school of law. According to his colleague and friend Salamon Beck, of all Béni Grosschmid's students, Almási was the most addicted to the master. Almási's puritanical personality, analytical method and logical analysis enabled him to summarise contemporary Hungarian private law in terms of customary law, the draft private code and judicial practice at a time when continental Europe had already opted for codification over flexible case law. His special merit is that his German-language work conveyed the (less known) scientific results of Hungarian private lawyers to the Western legal culture, and in the field of family law he applied a system which was dogmatically demanding, but peculiarly Hungarian.